

Saša Rožkar

Domžalske slamnikarice na tujem in njihove življenjske zgodbe

V zadnji četrtini 19. stoletja je slamnikarska domača obrt v Domžalah prerasla v industrijo, ki so jo poganjala predvsem Tirolska podjetja s podružnicami tudi v drugih mestih Srednje Evrope in v Združenih državah Amerike. V času slamnikarske konjunktore so namreč domača podjetja izdelovala slamnike predvsem za domači trg ali kot polizdelke za tirolske tovarne, medtem ko so tirolska podjetja vzpostavila zelo dobre poslovne povezave z vsemi slamnikarsko pomembnimi evropskimi središči ter imela tudi razvejano mrežo prodajaln. Delo v tovarnah je bilo sezonsko organizirano, kar pomeni, da so tovarne proizvajale slamnike od jeseni do pomladi ter jih nato dostavljale na različna tržišča. V času sezone so delodajalci pošiljali delavce na delo tudi izven domačega kraja. Ker je bilo delo bolj plačano od dela doma, je bilo s strani delavcev zelo zaželeno. Slamnikarstvo je bilo ena prvih industrijskih panog pri nas, ki je v večji meri uporabila žensko delovno silo in enak vzorec se je vzpostavil tudi pri migracijah, ki jih je slamnikarstvo generiralo. To je bilo posledica delitve dela znotraj tovarne – industrijski proces je namreč vključeval več žensk kot moških. Migracije, predvsem žensk iz Domžal in okolice, v slamnikarske tovarne po Evropi in v Ameriko, predvsem v New York, so trajale do druge svetovne vojne.

Slamnikarice, za razliko od drugih ženskih migrantk tistega časa, v domačem prostoru niso doživljale odkritega nasprotovanja. Uradna cerkvena doktrina je zelo nasprotovala temu, da bi ženske, sploh pa same, zapuščale domove, vendar pa je bil slamnikaricam domači župnik Franc Bernik izrazito naklonjen. V njegovih kronikah o slamnikaricah beremo le pohvale in občudovanje:

»Ženske so napravljene ličneje, kot se sicer na deželi ob delavnikih to opazuje. Umevno! Saj prihajajo ravno iz tovarne, kjer opravljajo razmeroma prav lepo in snažno delo. Pa so prav mnoge izmed njih videle že nekoliko več sveta, kot samo domači zvonik. Marsikatera je bila kot izurjena slamnikarska šivalka že po eno ali več zim na Dunaju, v Pragi, Budapešti in drugod. A se niso nič prevzele. Saj jih vidiš, kakšne so! Neka prirojena, neprisiljena prijaznost jim odseva z obraza in vsega obnašanja. Sam smeh jih je.« (Bernik 1923: 8)

Kar razlikuje slamnikarice od drugih migrantk iz Slovenije, ki so bile večinoma agrarne delavke, služkinje in gospodinje, je to, da so predstavljale migrantsko delovno silo, ki je bila izučena (poleg redkih šivilj, kuharic... in izobraženih žensk, ki so bile zelo redke) (Drnovšek 2003: 32).

Potrebno je razlikovati slamnikarice, ki so odhajale na sezonsko delo v evropska mesta in tiste, ki so odšle v Ameriko. Sezonsko delo je po svoji naravi vezano na določen čas – v tem primeru od pozne jeseni (včasih celo po Božiču) do pomladi, obdobja so bila določena in predvidljiva. Ostali del leta je bila takšna slamnikarica del svoje primarne družine. Odhodi v Ameriko so bili na nek način nasprotje – odhajale so za daljši čas, vsaj za nekaj let, mnogi tudi za vedno. Obiski domačih so bili redki, saj so bili povezani z visokimi stroški prevoza, zato pa je bilo običajno dopisovanje z domačimi preko pisem, kot tudi pošiljanje fotografij ter v obdobju pomanjkanja po drugi svetovni vojni tudi hrane in obleke.

Poglavitni vzrok za odhajanje v tujino je bilo nekajkrat višje plačilo, kot so ga za isto delo dobili slamnikarski delavci doma. Vendar pa so se za tem zagotovo skrivali tudi drugi motivi: odhod od doma in s tem odhod iz različnih bolj ali manj konfliktnih situacij, ekonomska samostojnost,

učenje jezikov in različnih drugih veščin, vabila sorodnikov in prijateljev v tujino – ne smemo pa zanemariti tudi odnosa, ki so ga bile deležne ženske doma in v tujini – »*Tam smo bile gospe, čim smo pa zagledale kozolce, smo bile pa babe.*« (Bernarda Kavka). Poleg zgodovinskega konteksta bodo v prispevku predstavljene tudi izbrane življenjske zgodbe slamnikaric, kot se jih spominjajo njihovi otroci, vnuki ali nečaki.

Literatura:

- Arnez, John (1966), *Slovenci v New Yorku*. New York: Studia Slovenica.
- Bernik, Franc. 1923. *Zgodovina fare Domžale*. Domžale: samozaložba. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-THAWZ5ZJ>.
- Bernik, Franc (1939). *Zgodovina fare Domžale. Druga knjiga*. Domžale: samozaložba.
- Drnovšek, Marjan (2003). Emigration of Slovene Women: A Short Historical View. *Dve domovini*. 17. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU: 29-46.
- Hladnik Milharčič, Mirjam, in Jernej Mlekuž, ur. 2014. *Going places : Slovenian women's stories on migration*. Akron: University of Akron Press.
- Jovan, Janko (1903). Domači obrti na Kranjskem. *Dom in svet*. 16/10: 541-544.
- Moder, Janko (1962). Kitarji in slamnikarji v Dolu pri Ljubljani. *Slovenski etnograf*. Ljubljana: Etnografski muzej v Ljubljani: 73-84.
- Praček Krasna, Anna (1981). Domžale v New Yorku. *Slovenski koledar 1981*. letnik 28. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica: 253-257.
- Roškar, Saša. 2009. *Zgodba o slamnikih na Domžalskem*. Domžale: Občina Domžale, Komisija za turizem.
- . 2014. „Slamnikarice abroad and at home : ladies and entrepreneurs“. V *Going places : Slovenian women's stories on migration*, 171–212. Akron: University of Akron Press.
- Smolnikar, Breda (2007). *Ko se tam gori olistajo breze*. Ljubljana: Sanje.
- Valenčič, Vlado. 1959. „O slamnikarski domači obrti“. *Kamniški zbornik* V.:165–93.